

A TPB melletti Szakirodalmi Információs Munkacsoportról

A Könyvtári és Informatikai Kamara meghívására 1993. május 27-én az OSZK-ban tájékoztató hangzott el a Tudománypolitikai Bizottság mellett működő, 1992. november 12-i ülésén létrehozott Szakirodalmi Információs Munkacsoportról. Tekintettel arra, hogy *első alkalommal* kerül a szakirodalmi (vagy könyvtári) informatika egy tárcaközi kormányzati szerv elé, talán nem teljesen felesleges mellékelni az ülés meghívóját, az előterjesztés címlapját és tartalomjegyzékét, továbbá az ülésről készült 1992. december 14-i „Emlékeztető” vonatkozó részét.

Azon túlmenően, hogy az eredeti előterjesztés, amihez 16 hozzászólás érkezett, tárcák, testületek, tanszékek, rektorok stb. által már a szakma egy része előtt ismert volt a TPB által kért koncepció, jóval szélesebb körben, tulajdonképpen a szakma teljes nyilvánossága előtt a koncepció bővített vázlata elhangzott az MKE Sárospatakon 1992. augusztus 13–16. között tartott vándorgyűlésén, amelynek bevezetőjét „Nemzeti erőforrásunk, az információ” címmel *Andráshalvy Bertalan* MKM miniszter tartotta. Ezt követte jelen közlemény szerzőjének „Az országos szakirodalmi információs politika” c. előadása. Ezek a vándorgyűlés egyéb közleményei mellett, megjelentek a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató 1992. november–decemberi* számában.

A Kamara előtt tartott beszámoló tehát nem annyira a TPB koncepciójára koncentrált, mint inkább az általa létrehozott Szakirodalmi Információs Munkabizottságra. A TPB említett ülését követően ugyanis a következő ülésen a testület elfogadta a Szakirodalmi Információs Munkacsoport megalakítását, ki-nevezte azok tagjait. Elfogadva a koncepció vonatkozó javaslatát, ez a Munkacsoport szervezetileg úgy állt össze, hogy egyfelől szűk körű, de hatékonyan tanácsadó jellegű legyen, másfelől magába foglalja az egyes főhatóságok felelős vezetőit és mellettük a szakirodalmi informatika képviselőit. Így számítani lehet rá, hogy a megfogalmazott tanácsok megfelelő kormányzati szintre kerüljenek, és ezeket a tanácsokat szakemberek készítsék elő. Elfogadást nyert az is, hogy a Munkacsoportnak rotációs alapon legyen elnöke és titkára és ne legyen állandó alkalmazottja. Ennek célja a bürokratikus intézkedés minimálisra történő korlátozása volt. *Mádl Ferenc*, a TPB elnöke felkérésére (azóta művelődési miniszter is) a következőképpen állt össze a Bizottság: elnök *Csurgay Árpád* akadémikus, MTA és *Rózsa György*, MTAK; titkár *Horváth Tibor*, az MKE képviselőjében, az OPKM főigazgatója; *Bakonyi Péter* villamosmérnök, az IIF Programtanácsának elnöke; *Geleji Frigyes*, az OMFB alelnöke és *Hermann Ákos*, az OMIKK főigazgatója; *Mader Béla* JATE Könyvtár igazgatója, az MKE képviselőjében; az MKM képviselőjében pedig *Bodó Béla* főosztályvezető és *Sóron László* osztályvezető, továbbá *Serfőző Gusztáv*; a Felsőoktatási és Kutatási Főosztály képviselőjében *Németh Vilmos*; *Vásárhelyi Pál* mérnök, a BMEK igazgatója, az OTKA képviselőjében; végül (és hölgy létére elsőnek kellett volna említeni) *Zalainé Kovács Éva*, a Könyvtári Kamara elnöke.

Amint a Bizottság összetételéből látható, ez egy „könyvtárbarát” testület, amelyben a könyvtárosok többségben vannak, jöllehet egyik-másik kumulált funkciókkal. A lényeg azonban az, hogy a Munkabizottság azokkal a minisztériumokat és TPB-t érdeklő *stratégiai* célokkal foglalkozzék, amelyekkel a kormány figyelmét is rá lehet irányítani olyan országos feladatokra, amelyek nélkül (a vitán tegyük túl magunkat) az „információs társadalom” nem valósulhat meg. A Kamara nyilvánossága előtt némi túlzással bár, de elmondtam, hogy a Szakirodalmi Információs Munkacsoport a szakma *segélycsapatának*, a Kamara és az MKM támogatójának számít, és *semmilyen ambíciója nincs* ezek kirekesztésére, vagy figyelmen kívül hagyására. Ezt azért tartottam szükségesnek hangsúlyozni, mert nyugtalan közéletünkben szakmánk is olykor hajlamos félreértésekre és túlérzékenységre. Különösen azért, mert a Világbank-konstrukcióról is szó van, amivel szemben nagyon a várakozások, de valószínűleg kevesen látják át a végrehajtás bonyolultságát. A Munkabizottság természetesen ebben is segítséget kíván nyújtani már csak azért is, mivel az IIFP bonyolításával kapcsolatban sokéves tapasztalata halmozódott fel azoknak, akik már abban is részt vettek és jól tudják, hogy *évekig tart* egy ilyen program bevezetése és megvalósítása.

A Munkacsoport eddig 3 munkaulést tartott és megpróbálta kidolgozni szakmai tanácsadói elképzeléseit.

Nem fölösleges talán szó szerint idézni Csurgay Árpádnak, a Munkabizottság elnökének Mádl Ferenc miniszterhez intézett levelét (1. sz. melléklet).

A munkabizottság kidolgozta egy minimális program tematikai vázlatát (2. sz. melléklet).

A Munkacsoport megkapta „A magyarországi könyvtárak számítógépfhálózati infrastrukturális ellátása” helyzetelemzés és javaslat című programját, amely az IIFP gazdag tapasztalatait sűríti össze az új körülmények között. Ez a program egy tömör programszervezési elképzelést is tartalmaz. Ez az egész program, amelyet terjedelme miatt e cikk keretében nem tudunk közölni, természetesen rendelkezésére áll az érdeklődőknek a Munkacsoport titkáranál.

Ugyancsak elkészült Mader Béla tollából „A felsőoktatási könyvtárak fejlesztése. Világbanki projekt. Könyvtári automatizálás” c. dolgozat is.

A Munkabizottság minden bizonnyal némi bővítésre szorul, mivel a nagy interdiszciplináris (OTKA, MTA stb.) és az ágazati területek (pl. egyetemi könyvtárak képviselői) és a szakmai érdekképviseletek (Kamara, MKE) mellett célszerűnek látszik kibővíteni a Bizottságot néhány olyan nagy ágazat képviselőjével, amelyek jelenleg még nincsenek benn a Bizottságban. Ilyen pl. a népjólét – orvostudomány, mezőgazdaság és fölmerült a főváros képviselete is.

Ezzel az írásos tájékoztatás, amivel tulajdonképpen nyomtatékot akartam adni a kamara előtt elhangzott szabad szóbeli tájékoztatásnak, talán képet és eligazítást nyújt arról a bonyolult feladatról, amiben a munkacsoport is részt vállal egyéb szervek mellett. A munkacsoport úgy képzei, hogy *nyitottan* működik és a különböző szakkérdésekben megkeresi az *adott területek legjobb szakembereit*. Személyes véleményemként mondom, hogy feltétlenül szükségesnek tartom a továbbiakban, hogy *közgazdász és szociológus* elemzők is vegyenek részt a munkában. Kézenfekvő, hogy a *primér irodalom* beszerzésére egy külön munkacsoportot kell létrehozni, a könyvtári informatika tekintetében véleményem szerint az IIFP már eddig is letette a garast, ami persze nem zárja ki, hogy még mások is bekapcsolódhassanak.

A lényegét szeretném összefoglalni a megalakult munkacsoporttal kapcsolatban: a kormányzat végre létrehozott egy olyan szakmai tanácsadó szervet, amelynek *véleményét közvetlenül* is igényli: egy olyan koncepció keretében folyik tovább a munka, amelynek főbb pontjait az érintett főhatóságok magu-

kévvá tették, maguk is fontosnak tartják a téma *kormány szintre* történő kerülését és elfogadottá vált, hogy a fejlesztés alapja *szелеktivitás*, ami lehetővé teszi – és csak ez teszi lehetővé – *az egész szakma munkamegosztáson* alapuló további fejlesztését.

E sorok szerzőjének nincs illúziója afelől, hogy mivel *egy új konstrukcióról* van szó és a valóságos feladatokhoz kell rendelni az eszközöket, nem pedig valamilyen előre elképzelt torta körül kell tülekedni egy nagyobb darab kivágásáért, valós és látszólagos érdekellentétek fogják kísérni a további munkát. Mindenesetre pozitív jel volt, hogy a Kamara nyilvánossága előtt elhangzott tájékoztatáshoz a hozzászólások érték voltak, elfogadni látszottak, hogy *egy közös ügy* képviseletéről van szó. Azt hiszem, ez ma a legtöbb, amit a szakma magának kívánhat.

Rózsa György

1. sz. melléklet

Dr. Mádl Ferenc
miniszter

/Ig.1993.04.23. 430/93.3.4/

Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest

Tisztelt Miniszter Úr!

A TPB november 30-i ülésén hozott határozat értelmében a Szakirodalmi Információpolitika Munkabizottsága megalakult április 19-én tartott alakuló ülésével.

A Munkabizottság működését a TPB tanácsadó testületének képzeli el. Programja szerint a tájékoztatásügy stratégiai problémáival kíván foglalkozni, amelyek kormányzati szintű megítélést vagy döntést kívánnak. Figyelme így az egyetemi könyvtárakra, országos szakkönyvtárakra és – közvetítő szerepkörükénél fogva – a megyei könyvtárakra terjed ki, továbbá néhány összkönyvtári

kérdésre. Ez évi munkaterve szerint a TPB számára egy minimális programot dolgoz ki, amely az aktuális pénzügyi forrásoktól függetlenül is a fejlesztésnek azt a szintjét határozza meg, amely biztosítja a tájékoztatásügy túlélését, külföldre kiküldhető állapotban készül el támogatások megszerzésének reményében, tartalmában a primér dokumentumok megszerzésétől az elektronizációig terjedő kérdéskört öleli fel.

A Munkabizottság állást foglalt a világbanki hiteleknek a felsőoktatási könyvtárak korszerűsítésére vonatkozó vitában is. Erre vonatkozó rövid összefoglalást mellékelem.

Tájékoztatásul csatolom az alakuló ülés jegyzőkönyvét.

Kérem a fentiek szíves jóváhagyását.

Budapest, 1993. április 22.

Csurgay Árpád
a Munkabizottság elnöke

2. sz. melléklet

A minimális program tematikai vázlata

1. Az egyes használói rétegek ellátottságának és kielégítetlenségének helyzete.
A primér információ kérdése a mai állapotok szerint, a különböző beszerzési csatonák alternatívái az élő irodalom beszerzése szempontjából.
Copyright problémák a könyvtárak szemszögéből.
2. A beérkező szakirodalom feldolgozása.
A meglévő és kívánatos koordináció, ennek érdekekre koncentráló formái.
A szakirodalmi szolgáltatások prezentációja.
3. A könyvtári informatika helyzete, a kommunikáció lehetőségei.
4. Nemzetközi kapcsolatok.
Kapcsolatok a felsőoktatás fejlesztésének egészéhez, az érintett főhatóságok érdekeltsége a szellemi erőforrások fejlesztési tervei szempontjából.
5. Fenntartás, finanszírozás és szervezés összefüggései.
6. Képzési problémák.
7. Szervezési elgondolások, szervezési változatok.

A felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok át- és továbbképzése Tervezet

Az alábbi *tervezet* a Világbankhoz benyújtandó felsőoktatási könyvtárügyi projekt részeként a *könyvtárosok át- és továbbképzésével* foglalkozik. A javasolt változások, változtatások a projekt egyéb fejlesztési tevékenységeivel összhangban vannak (állománygyarapítás, automatizálás, szervezeti struktúrák megújítása). Mind a tervezet, mind – elfogadása esetén – a végrehajtás *célja*: öt esztendőn belül olyan *szakembergárda képzése*, akik a teljesen megváltozott könyvtári

rendszert és infrastruktúrát a szintén teljesen megváltozott nemzetgazdaságon belül hatékonyan működtetni tudják.

A projekt lebonyolítási formájaként alapvetően a távoktatás egy változatát, a – nyolc képzési helyszínnel működő – nyitott osztály (open classroom) javasolom, mint leggazdaságosabb, továbbá a kiegészítő/levelező képzést nemcsak pótló, hanem jelentősen tovább is fejlesztő módozatot. Ezt a távoktatási formát a különböző képzési irányoknál több-kevesebb intenzív személyes oktatás (tematikus ún. blokkszeminárium) kíséri.

A tervezet belső összefüggéseire a hallgatók létszáma nincsen hatással – a felvázolt rendszer sok vagy kevés hallgatót ugyanolyan minőségben képes kibocsátani. Ugyanakkor a költségvetés tervezésekor *Ivor Kemp* becsléséből indultam ki, aki az oktatási modul költségigényét 2,2 millió dollárra tette. Ez a mai árszínvonal, valamint bizonyos (inflációs) biztonsági tartalék mellett mintegy 1000 hallgató – 300 vezető, 100 rendszergazda és 600 információtechnológus – képzésére elegendő (lásd a részletes számításokat).

A javasoltak a kérdéskör teljes körű végiggondolását követelték meg. A megoldandó problémák két fő csoportot alkottak. Az első problémacsoport a projekt értelmezéséből, a feladatok belső szerkezetéből adódott. Ezekre a tervezet konkrét megoldási javaslatokat tartalmaz. A második problémacsoport meghaladta az általam vállalt feladatot. Ezekre kitértem, de megoldásuk elsősorban a projekt gazdáí, a szakmai nyilvánosság és a felsőfokú könyvtárosképzés intézményeinek együttműködését igénylik.

A két problémacsoport integrált megoldása nélkül a kitűzött célok nem érhetőek el.

Felkért szakértők: Dr. Kokas Károly (JATE, rendszergazdák tematikája), dr. Kovács Zoltán (KDTK-VE, távoktatási koncepció adaptálása), Ládi László (ELTE, oktatólaboratóriumok és infrastruktúra), dr. Pálvölgyi Mihály (BDTF, információtechnológus tematika), dr. Téglási Ágnes (BDTF, vezetőképzés tematikája). Külső konzulensek: Dr. Christine Borgman, Visiting Fulbright Professor

(UCLA, USA) (open classroom), dr. Virginia A. Walter, Assistant Professor (UCLA, USA) (menedzsment).

1. Az oktatásra vonatkozó elgondolások összegzése

1.1 Input és output

1.1.1 A potenciális hallgatók köre

Az előzetes felmérések szerint nem tekinthető túlzottnak a felkészülés 1000 ember továbbképzésére a felsorolt szakirányok szerint (l. 1. táblázat).

Ugyanakkor a nagyobb könyvtárak igényei ezt a számot lényegesen módosíthatják. Ez változatlan költségvetéssel nem képzelhető el, bár a kész infrastruktúrával a további képzés már fajlagosan olcsóbban lenne folytatható.

Statisztikák, illetve további felmérések alapján minél hamarabb pontosan tisztázni kell, van-e szükség a projekt további bővítésére. (A bemenő oldal adatai közé tartozik a könyvtárak utánpótlási rátája, valamint a gépesítés ütemének szakember-szükséglete, a fluktuáció mértéke stb.)

1.1.2 A képzés irányai

Az át- és továbbképzés három célt tűz ki maga elé: a könyvtári és információs erőforrásokkal gazdálkodni tudó közép- és felső szintű vezetők képzését (library and information resources management, 2 év); rendszergazdák (systems administrator, 1 év); valamint információtechnológusok képzését (számítógépes szak-tájékoztatók, 2 év).

Ennek megvalósításához szükség van egy negyedik feladat megoldására is, a szükséges oktatói gárda felkészítésére. Ennek a projekt első fél esztendejében kell lezajlani (2. táblázat).

A felsorolt három át- és továbbképzési formára a jelentkezés előfeltétele bármilyen felsőfokú végzettség, könyvtári munkahely, valamint munkahelyi ajánlás. Az ajánló intézmény kötelezi magát a szakirány elvégzéséhez szükséges fizetett tanulmányi szabadság biztosítására. Kívánatos ezenkívül a nyelvtanfolyamon való részvétel munkahelyi segítése rendkívüli szabadsággal.

1.1.3 Végzettség

A javasolt tagozatokon végzettek a MKM szakképesítési rendelet értelmében felsőfokú szakképzettséget kapnak. Erre már van kialakult gyakorlat (l. pl. zenei könyvtáros, szakinformatikus stb.). Ehhez – érdekeltsége megteremtésével – meg kell szerezni a diplomát kiállító felsőfokú intézmény döntéshozó testületeinek (pl. Kari Tanács) a hozzájárulását.

A besorolási rendelettel összhangban kívánatos, hogy a munkaadó az átképzés elvégzését egy fizetési osztállyal való soronkívüli előléptetéssel ösztönözze (3 év). Munkahely betöltésekor nyilvános pályázatok esetén el kell érni, hogy az át- és továbbképzésben részesültek – mindaddig, míg a nappali tagozatos oktatás hasonló végzettségű szakemberei nem állnak rendelkezésre megfelelő létszámban – előnyt élvezzenek.

1.1.4 Tandíj

Az át- és továbbképzés tandíjköteles. A tandíj a Projekt által biztosított költségvetést egészíti ki, nélküle a projekt képzési részlemét nem lehet végrehajtani. Egy részéből a színvonalasabb oktatás pl. nyelvtanfolyamok, tanulmányutak biztosítandók, melyek tandíj nélkül szintén nem képzelhetők el. A tandíj javasolt összege a vezetőképzés szakirány részére (2 év) 120 000 Ft, az információtechnológusok számára (2 év) 80 000 Ft, a rendszergazdák részére (1 év) szintén 80 000 Ft.

A tandíj a kiküldő intézményre továbbhárítható, ennek feltételeit a szerződő felek maguk alakítják ki. Kívánatos az illetékes szerveknél elérni, a tandíj mint bevétel adómentességét.

1.1.5 Beiratkozás

1. táblázat: A VB-projekt képzési volumene és annak megoszlása

Fő/év	Szakirány	1994	1995	1996	1997	1998
18	Oktatóképzés	18	-	-	-	-
300	Vezetőképzés	-	100	200	200	100
100	Rendszergazda- képzés	-	100	-	-	-
600	Információ- technológus- képzés	-	200	400	400	200
1,018	Tanulók száma/tanév	18	400	600	600	300

Az oktatóképzésre nincs beiratkozás. Ezalatt a távoktatás lebonyolításához szükséges oktatói gárda kialakítása értendő, különösen a rendszergazdák képzéséhez szükséges szakembereké. Kijelölésük meghívásos vagy pályázati úton történik. A jelentkezés előfeltétele az angol nyelvismeret. A kívánatos létszám – a nappali oktatás igényeit is figyelembe véve – 18 fő (6 oktatásszervező, 12 oktatási központban dolgozó szakember).

A három szakirányra a beiratkozás egységesen a felsőfokú végzettség és a könyvtári munkahely igazolásával, a munkahelyi ajánlás bemutatása mellett történik.

2. táblázat: Az oktatás ütemezése évenkénti bontásban

Szakirányok	1994	1995	1996	1997	1998
Oktatóképzés	X	-	-	-	-
Vezetőképzés	-	X	X	X	X
Rendszergazdaképzés	-	X	X	X	X
Információtechnológus képzés	-	X	X	X	X

1. 2 Az oktatás formája

Az oktatás alapvetően távoktatási rendszerben történék, vagyis a hallgatók – a megfelelő jegyzetanyag birtokában – önállóan sajátítják el a tananyagot. Ehhez félévente megadott konzultációs napokon a szakirány oktatásszervezője bárkinek szóbeli segítséget ad. A jegyzetek írói, illetve előadói elektronikus postán (e-mail) válaszolnak a nekik feltett érdemi kérdésekre. Így a távoktatás nyitott osztállyá (open classroom) válik.

Az ilyen rendszerben a hangsúly a tanuláson, nem a tanításon van, a főszereplő pedig a diák, nem a tanár.

Bizonyos, csakis jegyzet által nem oktatható ismereteket (pl. online gyakorlat, interperszonális kommunikáció stb.) intenzív bentlakásos szemináriumokon, ún.

tematikus blokkszemináriumokon sajátíthatnak el a hallgatók. A bentlakásos oktatás időigényét, helyfoglalását, az oktatók és a hallgatók terhelését mutatja félévenkénti bontásban a 3. táblázat.

A táblázat olvasásához a következőket kell figyelembe venni: 1. A nyelvtanfolyamokat az oktatólaboratóriumokban nem lehet megrendezni. A vezetőképzésben, illetve a rendszergazdák tantervében 1-1 külföldi tanulmányút is szerepel. 2. A kommunikációt, illetve az adatbáziskezelést demonstráló előadó 4-4 oktatási központ között utazik. Leterhelésük a négy helyszínt figyelembe véve csak egy-egy félévben éri el a maximálisnak mondhatót. Tehát javasolható, hogy esetükben a féléllásos, vagy az óradíjas megbízásos foglalkoztatást válassza a projekt. (A két bérezési forma anyagi különbségét lásd a 4.2 fejezetben.)

Az oktatásszervezők – egy-egy szak szervezői, gazdái – terhelése egész évben egyenletes. Ezenkívül még az oktatási központban végzett munkájukat is figye-

3. táblázat: A bentlakásos oktatás időigénye, helyfoglalása, az oktatók és a hallgatók terhelése

Személy / hét bentlakás	1. félév	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Öz- sze- sen
TANÁROK: Kommunikációs oktató: 1 labor / 4 labor	1/4	1/4	2/8	4/16	2/8	4/16	1/4	3/8	18/72
Adatbázis oktató: 1 labor / 4 labor	0	0	4/16	2/8	4/16	2/8	4/16	2/8	18/72
Laborvezető	10	9	10	9	5	4	1	0	48
Oktatásszervező 1 labor / 4 labor	3/12	3/12	3/12	3/12	3/12	3/12	3/12	3/12	24/96
helyfoglalás, hét/ félév	14	13	19	18	14	13	9	8	-
DIÁKOK: Vezetőképzés	2	2	1 + kül- föld	2	-	-	-	-	-
Rendszertechnikus	5	4 + kül- föld	-	-	-	-	-	-	-
Információtechnológus	2	2	2	2	-	-	-	-	-

lembe véve, a munkakörük feltétlenül megkívánja a teljes foglalkoztatást. 3. A laboratórium, mint a bentlakásos oktatás helyszíne, az utolsó év kivételével 75-95%-os kihasználtsággal működik. 4. A fentiekből együttesen következik, hogy ezzel az infrastruktúrával és oktatói gárdával lehetséges volna még 1-2 csoport indítása. A létszám emelésének jelenleg a költségvetés nagyon feszes korlátai szabnak határt.

1.2.1 Vezetőképzés

A felső szintű vezetők képzése két évig tart. A képzés megszervezése a koordináló központok feladata. Formája távoktatás, félévente 2x4 nap bentlakásos foglalkozással, valamint bevezető-, zárótalálkozóval, és egy egynapos konzultációval. A konzultációk rendjét mindhárom szakirány számára az 5. táblázat tartalmazza.

5. táblázat: Szakirányok és konzultációs alkalmak

	160 h angol	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
Vezetők	X	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 2 bentlakás	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 2 bentlakás	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 1 bentlakás 1 külföldi út	1 bevezető 1 konzultáció 1 záróvizsga 2 bentlakás
Rendszergazdák	X	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 5 bentlakás	1 bevezető 1 konzultáció 1 záróvizsga 4 bentlakás 1 külföldi út	-	-
Információtechnológusok	-	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 2 bentlakás	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 2 bentlakás	1 bevezető 1 konzultáció 1 félévzáró 2 bentlakás	1 bevezető 1 konzultáció 1 záróvizsga 2 bentlakás

Az oktatást egy hónapos intenzív (bentlakásos) angol nyelvtanfolyam vezeti be. A jó (4) átlagot meghaladó hallgatók számára két év alatt egy célzott európai tanulmányút javasolt.

A szakirány elvégzéséhez szükséges tanulmányi szabadság: 28 nap blokkszeminárium, 7 nap tanulmányút, 12 nap konzultáció, 30 nap intenzív nyelvtanfolyam, összesen 77 nap/2 év.

1.2.2 Rendszergazdák képzése

A rendszergazdák képzése egyéves. A képzés megszervezése a koordináló központok feladata. Az általános tantárgyak távoktatással, a számítógépes könyvtári rendszerekkel való foglalkozás félévente 5x4 nap bentlakással, bevezető-, zárótalálkozóval, valamint egy egész napos konzultációval a koordináló intézmények vagy a regionális központok oktatólaboratóriumaiban történik.

Az oktatást egy hónapos intenzív (bentlakásos) angol nyelvtanfolyam vezeti be. A jó (4) átlagot meghaladó hallgatók számára egy év alatt egy célzott európai tanulmányút javasolt.

A szakirány elvégzéséhez szükséges tanulmányi szabadság: 36 nap blokkszeminárium, 7 nap tanulmányút, 6 nap konzultáció, 30 nap intenzív nyelvtanfolyam, összesen 79 nap/1 év.

A rendszergazdák oktatás esetében feltétlenül más pozícióból kell tárgyalni a szoftveres cégekkel. Ha szükséges, meg kell szüntetni oktatási monopóliumukat,

pl. külföldi oktató(k) meghívásával. Tehát a szoftver betanítása ne külön fel-
árért, hanem alanyi jogon járjon a vásárlónak.

1. 2. 3 Információtechnológusok képzése

Az információtechnológusok képzése két évig tart. A képzés megszervezése a koordináló központok feladata. Formája távoktatás, félévente 2x4 nap bentlakásos foglalkozással, bevezető-, zárótalálkozóval, valamint egy egész napos konzultációval.

Az információtechnológusok számára is ajánlott lenne az egy hónapos intenzív angol nyelvtanfolyam, de ez mintegy 20 millió forinttal megemelné a projekt költségvetését.

A szakirány elvégzéséhez szükséges tanulmányi szabadság: 32 nap blokkseminárium, 12 nap konzultáció, összesen 44 nap/2 év.

1.2.4 Számonkérés

A hallgatók vizsgáztatása az írásbeli feladatok – zömmel, de nem kizárólag tesztek –, valamint a bentlakásos periódusban elvégzendő feladatok pontozásával, továbbá záróvizsgálával történik. A ponthatárok döntenek a tandíjmentességéről, valamint arról, hogy a hallgató megfelelt-e a követelményeknek.

A számonkérést a projekt felügyelőbizottsága félévente legalább két helyszínen ellenőrizteti. A megoldandó feladatok jellege változatlan, aktualizálásuk évente történik.

1. 3 Az oktatás tartalma

A könyvtáros továbbképzés szakirányaihoz tartozó tanártípusokat, és a három szakirány oktatásához szükséges ismeretek egy lehetséges csoportosítását a 4. táblázat tartalmazza.

1.3.1 Oktatóképzés

Az oktatók képzése legfeljebb fél évig tart. Mivel bentlakásos tanfolyamokhoz, gyakorlatvezetőkre – illetve kisebb létszámban oktatásszervezőkre – van szükség, négyféle szakember képzésével számoltam. Ezek: az adatbáziskezelés tárgykörének szakembere (2 fő), oktatott tárgyak: adatbáziskezelés I-II, multimédia, konzultáció; a kommunikációs tárgyak szakembere (2 fő), oktatott tárgyak: kommunikációelmélet és gyakorlat, konzultáció; a területi oktatóközpont és a koordináló intézményeknél működő oktatási laboratóriumok vezetői (8 fő), oktatott tárgyak: hálózati és kommunikációs szoftverek (Novell, UNIX, Windows NT), hazai és nemzetközi információs rendszerek (IIF, gopher, BBS stb.), CD ROM és online, integrált hivatali rendszer (pl. MS Office), konzultáció; a két országgrész szakterületi oktatásszervezői (6 fő). Feladatuk: tesztek kidolgozása és értékelése, az oktatás gyakorlati lebonyolításával kapcsolatos kérdések (pl. helyszínek, előadók, költségek stb. biztosítása), tananyagok íratása, eligazítások, írott anyaggal kapcsolatos konzultációk, záróvizsga stb. (A Dunántúlon ezeket a feladatokat látná el Szombathely, a Dunán innen pedig Budapest.)

Budapesti létszám a feladatok arányában lett 12 (8 laborvezető, 2 kommunikációs, 2 adatbáziskezelést tanító szakember). Az első két – utazó – szakembertípus feladatainak meghatározásánál tekintettel voltam a laboratóriumok maximális kihasználtságára, az oktatók leterheltségére (helyszín – tantárgy – óraszám), valamint minimalizáltam a létszámot. A laborvezetők nem utaznak, óraszámuk ezért magasabb. A szakterületi oktatásszervezők (szakirányfelelősök) munkaköre szintén szükségessé teszi az utazást (vö. 3. táblázat).

Az oktatókat egységesen Budapesten kell felkészíteni az integrált könyvtári szoftveres cégek közreműködésével. Ennek költségeivel csak a szokásos óraadói díjat alapul véve számoltam. Javasolom, hogy a költségek becslése előtt a szóban forgó cégekkel az illetékesek kezdjenek tárgyalásokat, hogy az érdekltség

4. táblázat: A képzendő tanárok típusa és tantárgyaik

Tantárgy	Okt.szerv 1.	Okt.szerv 2.	Okt.szerv 3.	Laborvez.	Kommunikációs okt.	Adatbáz. oktató
Angol	160 h	160 h	160 h	160 h	160 h	160 h
Rendszermélettan K	4 hét	2 hét	2 hét	1 hét	-	2 hét
Jogi ismeretek	2	-	-	-	-	-
Pénzügyi ismeretek	2	-	-	-	-	-
Menedzsment K	2	-	-	-	2	-
Stratégiai tervezés K	2	2	2	-	2	-
Marketing K	2	-	-	-	2	-
Kommunikáció K	4	2	2	1	8	2
Adatbázis-építés	-	2	8	1	-	8
Integrált könyvtári rendszerek	-	10	-	10	-	2
Online, CD ROM K	-	3	3	3	-	1
Multimédia K	-	-	3	2	-	3
Számítástechnika I. (DOS, szövegszerkesztés)	-	-	-	-	-	-
Számítástechnika II. (Hálózatok, nemzetközi rendszerek) K	2	3	2	3	-	2
Integrált hivatali rendszer (MS Office)	2	-	2	2	-	1
Projektmunka	2	-	-	1	-	3
Oktatási idő összesen:	24 hét	24 hét	24 hét	24 hét	14 hét	24 hét

* K= Külföldi oktató

mértékét számszerűsíteni lehessen. A magyar képviseltek érdektelensége esetén külföldi vendégtanárokat kell fogadni.

A leendő tanárok oktatását részben a távoktatásban már tapasztalatokat szerzett külföldi, részben hazai előadók végzik. Az oktatóképzés javasolt formája a bentlakásos formában elvégzett intenzív tanfolyam, plusz kiadott önálló munka. A háromféle szakterületi oktatásszervező esetében az alapvető képzési forma a felkért jegyzetírókkal folytatott tutor-rendszerű konzultáció, ami szakirányonként öt tárgycsoport gondozásának megtanulását teszi lehetővé. Bizonyos átfedő ismeretek révén a három szakirány instruktoraik között van közös képzési nevező.

A bentlakás időtartama az adatbáziskezelést oktatóknál 6 hónap, a kommunikációs szakembereknél 3 hónap, a hálózati tárgyakat oktató laboratóriumvezetőknél 6 hónap, a szakterületi oktatásszervezőknél 6 hónap.

A vizsgáztatás módját és feltételeit a külföldi oktatókkal együtt az MKM dönti el.

A – kétségtelenül intenzív és nagy terheléssel járó – tanárképzés ösztönzéséül az alábbi lehetőségeket javaslom: a vidéki résztvevőknek egységesen ingyenes szállás, utazási költségtérítés, napidíj; valamint minden oktatónak 160 óras intenzív haladó angol nyelvtanfolyam és 1 hónapos amerikai tanulmányút. Cserébe a résztvevők szerződésben kötelezik magukat arra, hogy 5 esztendőig a tervezett mértékben a projekt rendelkezésére állnak.

1.3.2 A három szakirány tantárgyai

A különböző oktatási formákban szükséges szakismeretek köréről a döntést a felkért magyar és külföldi szakértők (testületek) véleményének figyelembevételével az MKM hozza meg.

6. táblázat: Az egyes szakirányok ismeretanyaga

Tantárgy	Vezetőképzés	Rendszergazdák	Információtechnológusok
Angol	X	X	-
Rendszerelmélet	X <u>bent</u>	X	X
Jogi ismeretek	X <u>bent</u>	-	-
Pénzügyi ismeretek	X <u>bent</u>	-	-
Menedzsment	X <u>bent</u>	-	-
Stratégiai tervezés	X <u>bent</u>	-	-
Marketing	X <u>bent</u>	-	X <u>bent</u>
Kommunikáció	X <u>bent 2</u>	-	X
Adatbázis-építés	-	X	X <u>bent 2</u>
Integrált könyvtári rendszerek	-	X <u>bent 5</u>	-
Online, CD ROM	-	X	X <u>bent 2</u>
Multimédia	-	-	X <u>bent</u>
Számítástechnika I. (DOS, szövegszerkesztés)	X <u>bent</u>	-	X
Számítástechnika II. (Hálózatok, nemzetközi rendszerek)	-	X <u>bent 4</u>	X <u>bent</u>
Integrált hivatali rendszer (MS Office)	X <u>bent</u>	-	X <u>bent</u>
Projektmunka	X	-	-
Tantárgy összesen	11	6	9

* bent = bentlakásos formában is feldolgozott tantárgy

* pl. bent 4 = négy alkalommal bentlakás

Az egyes szakirányoknál oktatásra javasolt tantárgyakat, azon belül a bentlakásos formában oktatott ismeretek listáját a 6. táblázatban látjuk.

2. Általános szervezési és irányítási elvek

A projekt idejére az át- és továbbképzés lebonyolítása néhány kiemelt intézmény – felsőfokú könyvtárosképzési intézmények és regionális központok – hatáskörébe kerül. Ennek oka a képzésben részt vevők várhatóan nagy létszáma, valamint a képzésre fordítható idő rövidsége. A kiemelés gondolata mellett szól, hogy a decentralizált oktatáson belül szükség van bizonyos központi irányító-szervező, lebonyolító és ellenőrző szerepre, infrastrukturális és szervezeti fejlettségre. Ugyanakkor a végrehajtás első ütemében gondoskodni kell arról az oktatóképzésről, amely a projekt lejártá után a nappali képzés oktatói utánpótlását és bővítését is lehetővé teszi.

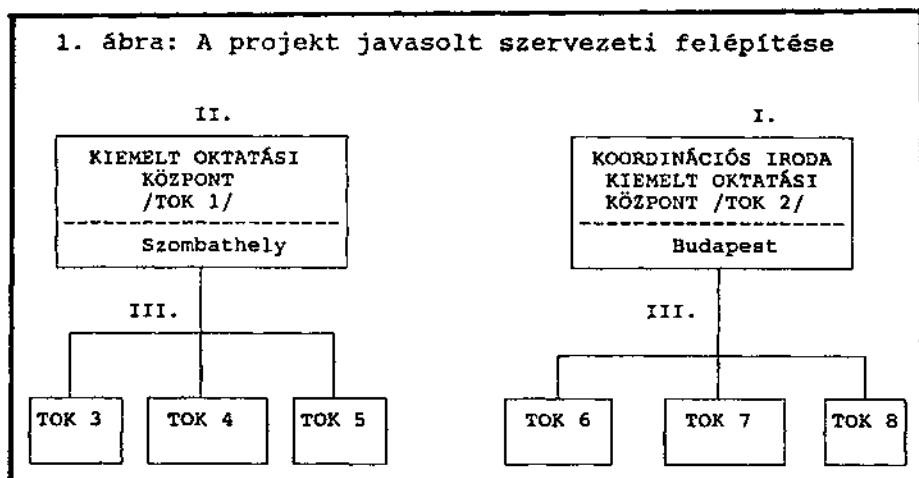
A kialakítandó regionális központok az ötéves program lejártáig segítik a nappali oktatást, utána képzési szerepük – a projekt általános értékelésével összhangban – csökken vagy megszűnik. A beruházott infrastruktúra ezután a nappali képzést segíti.

2. I Az át- és továbbképzés szervezeti háttere

Tekintettel a várható hallgatói létszámra és a feladat összetett voltára, javaslom, hogy az oktatás ne koncentrálódjon Budapestre, hanem decentralizáltan történjék, a képzés irányaival és várható nagyságrendjeivel összhangban. Ésszerűnek tűnik a dunántúli oktatási tevékenységet szombathelyi, a Dunán innenit budapesti szervezés alapján végezni. A két oktatási központ munkáját a projekt irányítása fogja össze.

A feladatok ilyen végrehajtását a legjobban egy háromszintű szervezet biztosítaná: I. Koordinációs iroda: Budapest, II. Kiemelt oktatási központok: Budapest, Szombathely, III. Területi oktatási központok (TOK): az MKM állásfoglalása szerint.

Ezt a rendszert az 1. ábrán látható módon lehet ábrázolni.

Beruházási és munkaerő-takarékossági okokból célszerű a koordinációs irodát, valamint a budapesti oktatási egységet egy helyszínen elhelyezni. A szombathelyi kiemelt oktatási központ és az oktatólaboratórium szintén egy egységet képezhet.

A projekt végrehajtásáért felelős koordinációs iroda, kiemelt oktatási központ és területi oktatási központok (TOK 3–8) elhelyezéséről – az érintettekkel megállapodva – az MKM gondoskodik. A hat kijelölt regionális központ – az infrastruktúráért cserébe – helyiséget és megbízott munkaerőt biztosít a területi oktatási központoknak.

A feladatok javasolt megosztása a következő:

I. Koordinációs iroda (Budapest). Feladatok: a távoktatás irányító-koordináló központja Budapest. Ennek a központnak a feladata az oktatóképzés és szintentartás megszervezése és lebonyolítása – a pesti oktatási centrumon keresztül –, a távoktatási anyagok elkészítése, a vidéki centrumokkal közösen az oktatás tapasztalatainak folyamatos összegzése, szükség esetén korrigálása, az oktatólabor-hálózat kiépítése, a vidéki oktatási centrumok szervezeti létrehozása (a regionális központokkal együttműködve), a külföldi tanulmányutak szervezése, a pénzügyi műveletek koordinálása és ellenőrzése, további pénzügyi források pályázatok útján történő bevonása.

A feladatokat végző személyzet: 1 vezető, 1 gazdasági vezető, 1/2 adminisztrátor-könyvtáros.

II. Kiemelt oktatási központ (Szombathely, Budapest). Feladatok: szakterületenként egy utazó oktatásszervező, a szakirány gazdájának biztosítása, az oktatólabor-hálózat gyakorlati kiépítése, a távoktatási anyagok terítése, a vidéki oktatási centrumok szervezeti létrehozása (a regionális központokkal együttműködve), a vizsgáztatás megszervezése. Emellett a csatlakozó oktatólaboratóriumban tényleges képzés.

A feladatokat végző személyzet: 3 oktatásszervező, 2 laborvezető, 1-1 utazó kommunikációs, valamint adatbáziskezelést oktató tanár, 1/2 adminisztrátor. Vagyis a budapesti szervezeti egység két részlegét egy közös adminisztrátor látná el.

III. Területi oktatási központok. Feladatok: a tényleges képzés helyszínei, irányítási feladatok nélkül. A feladatokat végző személyzet: 1 laborvezető, 1/2 adminisztrátor, külső oktatók.

2.2 Infrastrukturális háttér

A részprojekt lebonyolításához szükséges 8 db korszerűen felszerelt oktatólaboratórium (Budapesten, Szombathelyen, valamint a hat regionális központban), megfelelő adatátvitellel (ld. e-mail), másológépekkel, telefaxszal és az üzemszerű működéshez szükséges ellátmánnyal. Leírásunkat a 6. melléklet tartalmazza. Kívánatos ezeket a laboratóriumokat úgy telepíteni, hogy a nappali könyvtárosképzést is segíteni tudják.

A géptermek mérete a tervezett optimális kihasználhatósággal függ össze, amely viszont a várható hallgatói létszám, a tanévek száma, a szemeszteren belüli 20 oktatási hét és az utazó oktatói gárda leghatékonyabb létszámának a függvénye.

2.3 Munkajogi kérdések

Az alkalmazás munkajogi kérdéseiben javaslatomat a költségek csökkentését szem előtt tartva teszem meg.

A fizetendő társadalombiztosítás úgy minimalizálható, ha a projekt szervezésében és vezetésében tevékeny egyetemi és főiskolai dolgozók – az MKM és a munkáltató megegyezése alapján – a projekt idejére munkahelyüktől fizetés nélküli szabadságot kapnak. Ezzel egy időben a projekt alkalmazza őket, akár mint önálló jogi személy, akár az MKM-en keresztül.

Igen sokat lehet a költségvetésből az oktatás céljaira megmenteni, ha a közreműködők másik része a regionális központok alkalmazottja, a projektnél pedig megbízással dolgozik.

2.4 Javasolt ütemezés

A részprojekt három ütemből áll. Az első ütem egy évig tart, ekkor készülnek el a távoktatási anyagok, az oktatólaboratóriumok, valamint ekkor történik az oktatók képzése. Az ütem végére a távoktatáshoz szükséges személyi és szervezési feltételek rendelkezésre állnak.

A második ütem a tényleges át- és továbbképzés végrehajtása. Időtartama négy év. Az automatizálás üteme miatt a rendszergazdák, – várhatóan mintegy 100 fő – képzése ebben a formában csak az első két évben folyik, utána ezt a feladatot a nappali képzés vállalja fel.

A harmadik ütem a részprojekt értékelése, valamint a végrehajtáshoz kialakított szervezet leépítése. Az utolsó két hónapban megtörténik az eredmények felmérése, a pénzügyi végelszámolás és a döntés az esetleges folytatásról. *(Folytatjuk)*

Darányi Sándor

A könyvtárak és az EXPO

Az alábbi összeállítás *Mádl Ferenc* művelődési és közoktatási miniszter részére készült az MKM Könyvtári osztálya útján. A közben eltelt időben az 1993. május 21-i értekezletet követően, újabb fejlemény adódott. (Magyar Közlöny, 36. sz. /1993. március 31./ a Nemzeti Kulturális alapról.)

Az összeállítás – a dolog természeténél fogva – a lényegre koncentrálnál, mivel a résztvevők ugyan a részletkérdésekben különféle nézetet vallottak, de a tekintetben *a szakma szinte egy véleményen volt, hogy a könyvtárak tevékenysége, bemutató készsége az EXPO szerves része. Többen fölvetették, hogy a könyvtári szakma kéri az illetékes miniszteriális szerveket, foglalkozzanak a könyvtárak szereplésével. E tájékoztató összeállítójának véleménye szerint nem a szakmának kell kérnie az EXPO-n történő részvételt, hanem fordítva, az EXPO illetékeseinek kell megkeresni a szakmát a részvétel megtervezésével és végrehajtásával kapcsolatban. A tájékoztató összeállítójának véleménye szerint aligha van más annyira reprezentatív bemutatásra váró dolog – kivéve néhány sanyarú állapotban lévő könyvtárat – mint éppen a könyvtárak gyűjteményei és szolgáltatásai. Ez vonatkozik még a kommunikációra is, ami fő témája lenne az EXPO-nak. Mindezek után in extenso közlöm az értekezlet felkérésére a miniszterhez szóló feljegyzést, amit természetesen a Könyvtári osztály kapott meg. Íme a szöveg:*

„Az MKM Könyvtári osztályának kezdeményezésére 1993. május 21-én a magyar nagykönyvtárak vezetői összejöttek megvitatni a könyvtárak hozzájárulásának lehetőségeit az 1996-os EXPO-hoz. Tájékoztatót tartott *Gáborjáni Péter*, az MKM EXPO Irodájának vezetője.

Az értekezleten kialakult vita a következőkben foglalható össze:

1. A magyar könyvtár és szakirodalmi informatikai szakma megítélése szerint az EXPO-t gazdagítaná, ha a könyvtárak egyfelől *egy közös pavilonban* mutatnák be nemzetközileg is számottevő kincseiket a legfejlettebb telekommunikációs technológiák közbejöttével (pl. nagy képernyőre kivetíteni a legértékesebb darabok legszebb reprodukcióit), továbbá bemutatni magát a már jelenleg is

működő és várhatóan még tovább fejlődő információs technológiát (pl. filmbemutató a kommunikációról Ádám-Évától napjainkig, CD-ROM-ok és gépi adatbázisok használata online lekérdezési lehetőségekkel stb.). Ennek a közös kiállításnak a címe, illetőleg fő gondolatmenete lehetne: *»Mit kapott a magyar szellem a nagyvilágtól és mit nyújtott annak«*. Ez a közös kiállítás alkalom lenne arra is, hogy mindenféle mellődöngetés nélkül a legszélesebb közönség részére ismertté tegye a *Neumann Jánost* John von Neumannként ismert korszakalkotó magyar kutatónkat (levelei és családi hagyatéka az MTA Könyvtárában), *Bartók-relikviákat*, a *magyar Nobel-díjasokkal* összefüggő audiovizuális dokumentumokat stb.). Amennyiben egy ilyen pavilonra igény van, ennek forgatókönyve rövid idő alatt elkészülhetne és valószínűleg szponzorokat is lehetne hozzá nyerni.

2. Elképzelhető lenne – ugyancsak a kommunikációs csúcstechnológia igénybevételével – egy olyan bemutatórész, amely gombnyomásra mutatná be a *legkülönbözőbb nemzetiségű érdeklődőknek*, hogy *országuk alap kutatása*, vagy *annak egyes területei* (pl. kémia, fizika, matematika) vagy reprezentatív folyóiratai hogyan helyezkednek el a *világ rangsorában*, alapul véve szakirodalmi idézettségüket. Egy ilyen bemutatót – amennyiben közös könyvtári pavilon nem jön létre – prezentálhatna valamilyen tágasabb helyen az MTA Könyvtára, mint ahogy az OSZK saját kiállító termeiben a magyar reneszánsz művészetet mutatná be; az MTA Zenetudományi Intézete a magyar muzikológiát, az MTA Könyvtára pedig világhírű *Kaufmann hebraika* gyűjteményét és más könyvtárak az általuk fontosnak, illetőleg nemzetközi érdeklődésre számot tartó dokumentumaikat és technikai vívmányaikat. Természetesen ehhez csatlakoznának a nagy *egyházi gyűjtemények* is. Vagyis: pl. az 1. alattiakkal szemben a 2. alatt a magyar könyvtárak helyileg mutatnák be a nemzetközileg érdeklődésre számot tartó gyűjteményeiket.

3. A vitán elhangzott az is, hogy ad 2. néhány nagyon jelentős közgyűjteményt *fogadóképes állapotba* kellene hozni (pl. Egyetemi Könyvtár) és *finanszírozni* kellene néhány nívós idegen nyelvű ismertetőt, amit a látogatók kezébe lehetne adni. Hogy erre van-e lehetősége a költségvetésnek vagy nincs, az értekezlet erre nem tudott választ adni.

Fentieket azzal hozzuk Miniszter úr szíves tudomására, hogy a könyvtári és szakirodalmi informatikai szakma elvi *állásfoglalást kér*, foglalkozzon-e egyáltalán az EXPO-val a szakma, vagy egyes intézetek, ahogy bírják lehetőséggel, csinálnak valamit, vagy sem.”

Rózsa György

Gondolatok a jövőről

A III. Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumszolgáltatási Konferencia kapcsán

Gondolatok? – talán egyéni vélekedések. A jövőről? – nem elég gond a jelen? Ha nyájas olvasóm rákérdez a címre, igaza van.

Mégis engedélyt kérek, hogy egy nagy élmény nyomán támadt „megvilágosodásról” beszámoljak. Mikor tizenévesen naplót próbáltam írni, a feljegyzések jókora hányada az időjárásról, a kilátásokról szólt. Hat kilométerről jártam be gyalog, majd biciklin a közeli-távoli Dunaföldvárra, így nem volt mindegy, mi vár (mi várt) az országúton. Eső, szél, hó, napsütés. Honnan fúj, mit hoz a szél... Ha úgy öltözöm, ha arra készülök, ami várható, könnyebb az alkalmazkodás. Harminc éve a pályán lévén, hasonlóan igyekszem figyelni a „széljárást”. A meghatározó erővonalakat, a fő trendeket szeretném érzékelni, tudatosítani.

A könyvtár lényege a dokumentumok rendezett tömege, az olvasó a maga ezernyi igényével és ennek változásaival: meg a kettő kommunikációja. Mióta Gutenberg (vagy valamelyik vitatott kortársa) hatodfélszáz éve feltalálta a mozgatható betűkkel történő könyvnyomtatást, olyan mennyiségű, mondhatni tengernyi kiadvány látott napvilágot, hogy annak kezelését eddig egyedül a könyvtár nevű intézmény tudta megoldani.

Nagyságrendileg biztos nem túl téves az a becslés, hogy azóta a világban száz-százötven millió kiadvány készülhetett. A ma öt-hat milliárdos emberiség fejlettebb részének tíz-húsz százaléka intenzív dokumentumfogyasztó, a könyvtárak száma százezer lehet. Feltételezhető, hogy a száz-százötven millió dokumentum döntő többsége (90% fölött) néhány ezer könyvtárban koncentráltan elérhető. Az Egyesült Államok ezer könyvtára az OCLC keretében 27 milliós választékot kínál (összesen 600 millió fölötti összpéldány mennyiséggel). Eddig mindenki igyekezett növelni a saját könyvtári állományát. Eddig – de mint lesz a jövőben? Épp erről gondolkodtam el a konferencia nyomán.

Kis kitérő. Az első két e nemben rendezett konferenciát a British Library jegyezte (London, 1988 és 1990 ősze). Tehát először került sor megrendezésére másutt, s rögtön nálunk, Magyarországon, az Országos Széchényi Könyvtárban. Köszönhető ez a szerencsének, de valami szerepe biztos van annak is, hogy az országnak van imázsa a nyugati féltekén, hogy az OSZK-ról a washingtoni Kongresszusi Könyvtár igazgatójának, *Billingtonnak* az a véleménye, hogy Európa egyik legszebb könyvtára, hogy az IFLA konferenciáiban illetékes UAP-irodájának elismerő a véleménye a magyar könyvtárközi kölcsönzési központról (ellenőrizhetnek *G. Cornish* európai felmérést tartalmazó, az UNESCO által finanszírozott könyvméretű tanulmányával), az online lekérdezést biztosító NPA-ról. Végül is eljött 40 ország közel 150 képviselője – plusz vagy két tucat

magyar intézmény szakértője –, s meghallgatva *Göncz Árpád* köztársasági elnök megnyitóját (ez is ritka öröm házunk táján, értve ezen a könyvtárösséget), igazán érdemi eszmecsere folytattak, folytattunk.

A könyvtárközi kölcsönzés százéves hagyománya az egyre tágabb értelmezés jegyében érdemi ki a dokumentumszolgáltatás megnevezést. A világban évente mintegy 25 millió tranzakció fejeződik be sikeresen, s ebből mind nagyobb arányt képvisel a másolatban történő rendelkezésre bocsátás). A magas szám elgondolkodtató. Próbáljuk megfogni az okokat. Hármat mindenképpen érdemes megkockáztatni. Vagy két évtized óta a számítógépes bibliográfiai információszolgáltatás lavinaszzerűen megnövelte és kiszélesítette a szöveges (plusz képi stb.) információkhoz való hozzáférés igényét. A felhasználó gazdag menüből válogathat, természetesen, hogy egy ígéretes cím és annotáció nyomán meg akarja ismerni X. Y. szerző eddig ismeretlen gondolatokat tartalmazó tanulmányát. Meg kívánja kapni. Honnan? A szinte gáttalanul emelkedő dokumentumárak következtében ez nem is olyan egyszerűen megoldható. Ezért jöttek létre az utóbbi évtizedben a lelőhelyinformációt tartalmazó számítógépes adatbázisok és dokumentumszolgáltató központok. Az okok tehát: rohamosan növekvő információéhség, számítógépes tárolási és kapcsolódási lehetőség és végül elszabadult inflációs hullám.

Úgy látom, hogy a konferencia ilyen és hasonló gondolatokból kiindulva tulajdonképpen azt latolgatta, mi legyen a könyvtárnak a szerepe a jövőben. Kisarkítva az alternatív lehetőséget: állománygyarapítás, azaz hagyományos módon való *rendelkezés* a dokumentumokkal, avagy együttműködés és a világon elérhető dokumentumszolgáltató központok révén a *hozzáférés* biztosítása. Angolul még egyértelműbben cseng: access or availability.

Gyorsan hátrítuk el azt az ellenvetést, hogy ez így örültség, hogy netán egyesek – a jelen sorok szerzője is – be kívánja zárni a könyvtárakat, hogy nem kell új dokumentumokat beszerezni stb. Nyilván kell, de még mennyire, ám közben nem lehet és nem szabad behunyt szemmel elmenni az új fejlemények mellett. Magyarországra a világban megjelenő hetven-százezer érdemi szakfolyóiratból 14-15 ezer jut el (ötszáz könyvtár bejelentései szerint), összesen ötvenöt-hatvan ezer példányban. Két-három évtizede, bármily meglepő, a hazai választék körülbelül ugyanennyi volt, az összpéldányszám hetven-nyolcvan ezer között mozgott. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata öt-hat éve egy év alatt kétszázezer új könyvet tudott beszerezni, a kilencvenes évek elején már csak a felét, azaz százezeret. A világban egy év alatt hat-hétszáz ezer könyv jelenik meg, ebből magyar könyvtárakba kerül huszonöt-harmincezer. Minden hatodik külföldi folyóirat, minden huszadik külföldi könyv. Eközben a British Library dokumentumszolgáltató központjának választéka ötvenezer kurrens folyóirat, a fent említett, méltán világszerte OCLC – ismétlem – huszonhét millió féle dokumentum szolgáltatására képes (kényelmesen, néhány számítógépes billentyű lenyomásával bármi megrendelhető), most, a konferenciánkon számolt be a francia oktatási minisztérium illetékese az ION elnevezésű programról, melynek keretében 1994 végéig az Európai Közösség jelentős anyagi támogatásával összekapcsolják a holland, a francia és a londoni–dél-angliai régió lelőhelyinformációs adatbázisait (az összválték el fogja érni a tízmilliós nagyságrendet: a ráfordítás tekintetben a kétszáz milliót). Igyekezünk beszerezni – törekedjünk hozzáférni? Talán már nem annyira életidegen a kérdésfeltevés. A válasz nyilván: is-is. Ha így van, s szerintem is ez a helyes válasz, az igen-igen komoly további gondolatokat és szándékokat igényel. Magánbecslésem szerint az összes – nyolc-kilencezer – magyar könyvtár teljes állománygyarapítási kerete éves szinten nem éri el az egymilliárd forintot (csak résztényként: a nemzeti könyv-

taré a húszmillió alatt van), ami egyetlen nagy német könyvtárának (München, Köln stb.) a nagyságrendje. Nincs itt tér behatóan foglalkozni a magyar kiadványok szolgáltatása és a mai magyar könyvtári struktúra közti megfeleléssel (vagy meg nem feleléssel), azt viszont biztos merem állítani, hogy a ma jelenleg külföldi dokumentumokra fordított – hozzávetőlegesen négy-öt-száz millió gyarapításra és négy-öt millió könyvtárközi kölcsönzésre vagy másolatrendelésre – összegek aránya és funkcionális viszonya mielőbb végiggondolást igényel.

Úgy gondolom, hogy fejlett könyvtári szolgáltatási törekvéseink a *következő évtizedben* az alábbiak maradéktalan megoldását feltételezik: – a magyar impresszumú kiadványok (retrospektív) bibliográfiai lelőhelyinformációs adatbázisának megvalósítását (szerintem hat-hétszáz ezer dokumentumról – címről – van szó, s ennek gépre vitele tisztességes menedzseléssel hat évre tíz ember munkáját, összköltségben 45-50 millió Ft-ot igényelne); – a központi katalógusok érdemi állományának (a legfontosabb száz-százhusz könyvtár bejelentéseire gondolok) szintén átfogó gépre vitele (a nagyságrend feltételek dolgában a fentiek körül mozoghat, csak itt nagyobb a gépekre fordítandó hányad s kevesebb az élők munkája); – a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési központ kistafirozása pénzparipa-fegyverrel (számítógépes rendelésnyilvántartás, számítógépes hozzáférés biztosítása a külföldi szolgáltatóközpontokhoz, lelőhelyinformációs CD-ROM-ok teljes körű beszerzése) – összesen pár millió forintért); – a korábban kidolgozott – lásd a hajdani OKT által még utolsó stádiumában, 1987-ben jóváhagyott – tárolókönyvtári koncepció elővétele és leporolása (feltételek: az OSZK országos tárolókönyvtári objektumában a beruházás befejezése 600 ezer könyv befogadási lehetőségének megteremtésével, számítógépes feldolgozás és kapcsolódás biztosítása, fax, másológép elhelyezése stb. Mindösszesen nem több mint kb. 15 millió Ft.). Ha összeadom a fenti négy tételt, kijön a kilencvenes évtizedre úgy 120 millió. Most jó kérdés lehet, hogy ez sok-e vagy kevés. Ma szegényen költjük gyarapításra országosan és évente ennek nyolcszorosát, s folyton és folyton elégedetlenek vagyunk teljesítményünkkel.

Tehát: rendelkezés/állománygyarapítás avagy együttműködés/fozzáférés? Fen-

tebb már „megállapodtunk”: és a helyes kötés. Ma a világ afelé megy, hogy máris a becsült mindenkori teljes dokumentumválasztéknak legalább negyede, használati fontosság szempontjából legalább a fele az amerikai és nyugat-európai lelőhelyinformációs-dokumentumszolgáltató rendszerek révén gombnyomásra házhoz megy (persze fizetni kell!). A következő évtized egyik fő kérdése lesz: és mi történik a *mi* kiadványainkkal (mármint a magyarországi kiadványokkal és a magyarországi könyvtárak birtokában lévő kiadványokkal)? Lesz-e belőlük is lelőhelyinformációs, automatikus dokumentumrendelést biztosító adatbázis?!

A távolabbi horizonton közben újabb kérdések is megjelennek. Az egyre dráguló előállítási költségek miatt a kiadók-nyomdák mind jobban emelik a dokumentumárakat, ezt egyre kevesebb érdekelt (könyvtár stb.) tudja megfizetni, miközben a szellemi produktumok mind határozottabban keresik a mai viszonyoknak jobban megfelelő megjelenési-terjedési formát. Számos variációt dobtak felszínre a kísérletek a szakfolyóiratok hagyományos formájának kiváltására (újságpapírra nyomott olcsó változatú papírforma; mikrográfiai dokumentum; számítógépes szövegtárolás és lehívás vagy kinyomtatás egyedi megrendelésre stb.). Aligha egyetlen változat fog általános diadalt aratni. De két dolog biztosnak tűnik. Nem kerülhető meg a számítógépes tárolási-hozzáférési igény (aki ezt nem teljesíti, megint egy bizonyos szempontból kiesik az idők rostáján), másrészt nyilván jelentősen növekedni fog a felhasználó és a produkcióéhes (számítógépes szolgáltató) központok közti *közvetlen* kapcsolatok jelentősége. Távoli hasonlattal: a kézi kapcsolású telefonok idején a kisasszonyhoz fordultunk, ha egy számot el kívántunk érni. Ma: automatikusan hívhatom Arizonát vagy Aucklandet. Más szavakkal: a felhasználó (eddig) most valamilyen könyvtárhoz fordul, ha adott dokumentumra szüksége van. A jövőben esetleg a számítógépén rendeli meg a szolgáltató központtól. És akkor a könyvtár? A mai értelemben vett könyvtár? Nem hiszem, hogy tudnánk máris világos választ adni e – mind jobban közeledő jövőbeni kérdésre.

Révai Nagy Lexikona 1915-ben megjelent XII. kötetének „könyvészet” címszáva tud szakmánk akkori nagy vállalkozásáról. Így ír: „újabban Brüsszelben állami támogatással létrejött egy Office international de bibliographie, mely a Dewey-féle 10-es rendszer szerint akarja a *nyomtatott műveket az egész földről szakszerűen feldolgozni*” (kiemelés tőlem – S. P.).

Míntha Otlet és barátai elgondolásai mára beértek volna. A számítógépes könyvtárak világméretű együttműködése (és versenye! – lásd az amerikai OCLC európai térhódítását célzó, illetve a fent vázolt ION projectumot) a korábban utópiának bizonyult tervet ma (mutatis mutandis) kétséget kizáróan realizálja. Sőt, a „szakszerű feldolgozás” azonnali hozzáféréssel párosul. A könyvtár átalakul. Tudjuk-e, hogyan? Erről gondolkodtam el a konferencia hatására. Ha tévedek: segítsenek.

Sonnevend Péter

ÁLLÁST KÍNÁL

A Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtára tájékoztatót keres.
Feltétel: egyetemi végzettség könyvtár és másik szakon, nyelvtudás.
Telefon: 118-5919 Katsányi Sándor